

svoje vlastní vědecká data a obohacují existující konstrukci poznání stejně dobře jako odborné autority. Environmentální hnutí obyčejných lidí podpořené některými organizacemi a několika klíčovými odborníky ochotnými spolupracovat na občanské úrovni již tento model s částečným úspěchem uplatnilo. Kroll-Smith a Floyd upozorňují, že v souladu se zkušenostmi lidí postižených MCS uvedený model odborný názor v zásadě neodmítá. Usiluje spíše o jeho kritické posouzení a přiměřenou integraci s laickými poznatky. Přes svoji reformní povahu podnítl uvedený přístup sběr údajů o životním prostředí a lidském zdraví, jež umožňují lépe porozumět souvislostem mezi prostředím a naším tělem. To vše bylo dosud biomedicínskou praxí odmítáno.

Před několika lety volal Charles Perrow ve svých spisech věnovaných odhadování rizik po „sociální racionalitě“ – akumulované moudrosti, která sestává z osobní zkušenosti každého jednotlivce v komunitě. Např. teoretikové feminismu již dlouho poukazují na lidské tělo, na somatickou moudrost, zejména ve společnosti, jejíž odborníci takovou zkušenost systematicky potlačují. Kroll-Smith a Floyd nyní přinášejí určitou naději v souvislosti se zánikem dualismu narativních a biomedicínských znalostí. Je zde podmíněná naděje, že by se mohla zrodit „lidová či občanská racionalita“. Ačkoli kapitalismus (se svou potřebou prodávat image lidského já) i systém specializovaných odborníků charakteristický pro období pozdní modernosti odmítají subjektivní poznání vycházející ze zkušeností vlastního těla, lidé postižení MCS využívají svá protestující těla k tomu, aby této nepřiměřené hegemonii odborníků konkurovali a ukazují okolní společnosti případnou novou alternativu.

Hnutí usilující o uznání MCS může dosáhnout neobyčejných úspěchů při izolování odborníků od jejich vlastní terminologie a obcházení lékařského establishmentu. Model,

jenž v sobě spojuje využívání vědeckých dat i osobní zkušenosti již účinně používá rostoucí počet skupin. Jako příklad může posloužit nedávný úspěch *Endometriosis Association* – občanská organizace, jejímiž členy jsou především ženy trpící endometritidou – která tuto záhadnou „moderní“ chorobu poprvé objasnila právě souvislostmi mezi prostředím a lidským tělem. Tím byl podnícen lékařský výzkum zaměřený na spojitost mezi působením chemických látek a lidským zdravím. Uvedené tendence nepochybně stojí na samé dělící čáře, neboť představují zásadní výzvu pro zavedení vědecký výzkum, sociální politiku i konstrukci lidského já na konci 20. století.

Kniha *Těla v protestu* je napsána jasně a srozumitelně, předkládá ucelený soubor myšlenek, aniž podlehně odborné terminologii. Autoři Kroll-Smith a Floyd zaujímají empatické stanovisko k lidem postiženým MCS, respektují jejich pečlivě budované názory, hledání „jak co funguje“, avšak jako sociologové skutečnost neposuzují. Prostřednictvím etnografického studia představují čtenáři každodenní realitu lidí postižených MCS. A co je z teoretického hlediska důležitější – dávají do souvislosti zkušenost „nového lidského těla“ zakoušejícího MCS a sociální strukturu postmoderní společnosti. Účinně též integrují mikroúrovňový fenomenologický svět subjektu a makroúrovňový svět sociální politiky. I když by čtenář jistě uvítal více základních informací např. o etniku či sociální třídě jednotlivců, studie přesvědčivě zdůvodňuje význam hnutí, jež v souvislosti s MCS vzniká. Vzhledem k závažnosti tématu, interdisciplinárnímu přístupu, čtivosti a zajímavým teoretickým argumentům kniha patrně osloví širokou veřejnost.

Stella M. Čapek, Hendrix College

Vyšlo v Organization & Environment 11 (1998):

498-500, ©1998 Sage Publications, Inc.

Se svolením autorky přeložila V. Dvořáková-

Jani

Martin Hampl: Realita, společnost a geografická organizace: hledání integrálního řádu

Praha, Přírodovědecká fakulta UK 1998

Studie univerzitního profesora Martina Hampla
Realita, společnost a geografická organizace:

hledání integrálního řádu vyšla na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy v Praze na podzim roku 1998. Byla vypracována v rámci grantového úkolu č. 403/96/02 58 „Teorie regionální diferenciace společenského vývoje“

schváleného a podpořeného Grantovou agenturou České republiky v období 1996 až 1998.

Monografie navazuje na předcházející Hamplovy práce, a proto není divu, že se zabývá nejobecnějšími otázkami sociálněgeografického studia a jejich zařazení do kontextu poznávání integrálního řádu reality. Studie je pokusem, dodejme předem, že poměrně velmi úspěšným, shrnout dosavadní důležité poznatky předchozího autorova bádání, utřídit je, částečně obohatit a rovněž srozumitelně, krátce a jednoduše (je-li to vůbec v řešené problematice možné) prezentovat širší veřejnosti. Cílem Hamplova snažení je snaha nalézt určitý řád ve studiu diferenciací a interakcí heterogenních systémů jevů a procesů, což v autorově podání představuje hlubší poznávání hierarchických forem organizace reálných systémů. „Právě studium sociálněgeografických systémů, které leží v průniku zkoumání společenských a environmentálních struktur může přispět k rozvoji integrálních hodnocení reality, neboť se zabývá nejvyššími hierarchickými úrovněmi uspořádání reality“ (předmluva).

Hierarchizace ve smyslu poznání diferenciace vztahů a částí a celků prolíná celou práci a je ústředním mottem Hamplova studia. Jak je již u tohoto autora ostatně tradiční, úsilí se nesoustřeďuje pouze na stanovení hierarchie systémů/celků, ale pozornost je věnována i studiu důležitých pravidelností ve strukturaci reality. Vlastní práce je členěna do dvou základních částí: Prvá, již je v souladu s autorem možno nazvat „obecně vědním hodnocením“, je logickou předzvěstí části druhé, v níž jsou rozvedeny nejobecnější představy na konkrétním studiu sociálněgeografických systémů.

V první kapitole autor nastiňuje nerovnoměrnosti v rozvoji vědeckého poznání (dezintegrace vědy) a na stručné charakterizaci vývoje sociálněgeografického myšlení dokládá obtíže studia „celkových struktur“. Mimo jiné, za principiální otázky označuje pojetí samotného předmětu geografie a na straně druhé pojetí řádu v uspořádání geografických systémů. Velmi názorná je konstrukce schématu typů integrálních přístupů ve vědě. Typy hierarchií a klasifikace reálných systémů a navazující stanovení základních pravidelností a jejich diferenciace tvoří druhou a třetí kapitolu. Klíčovým tématem je zde diskuse principu komple-

xity a principu vývojové složitosti jako základních atributů klasifikace reálných systémů a principu „obecnosti“ (jako principu „epistemologického/metodologického“). Autor zdůrazňuje nedostatečnost a zároveň primární význam poznání strukturace z hlediska vztahu „část a celek“. Rozvádí a na empirických příkladech – výsledcích sociálněgeografických generalizací – dokládá nalezené „pravidelnosti v diferenciaci“, přičemž právě na tomto pozadí vysvítá zřetelná odlišnost „hierarchicky uspořádané diferenciace komplexních či komplexně podmíněných jevů“ (klíčový význam asymetrického rozrůznění souborů komplexních jevů) od „homogenity souborů elementů, resp. souborů charakterizovaných elementárně podmíněnými znaky“. Při hodnocení dvou daných uspořádání souborů reálných jevů autor dále zdůrazňuje důležitost odlišování velikostních a strukturálních znaků a široce diskutuje povahu integrity souboru elementů a na straně druhé komplexů. V další kapitole je podán integrální obraz struktury a vývoje reality. Jsou stanoveny základní typy interakcí mezi různými reálnými systémy a je načrtnut vývoj integrální struktury reality podle řádu/měřítka hodnocené struktury.

Druhá část studie je členěna do tří bloků. Prvá ze subkapitol je věnována integrálnímu hodnocení společnosti se zdůrazněním vzájemné interakce tří základních strukturací široce chápané společnosti: homogenity lidského druhu (elementární), sociální organizace (semikomplexní – omezená heterogenita) a geografické organizace společnosti (komplexní – rozvinutá heterogenita). Tato část monografie, stojící na hodnocení základních interakcí, diferenciálních procesů a regulačních mechanismů, se svojí interpretací relativně „pochoptitelného“ vývoje společenského systému, musí být poměrně srozumitelná i „laikovi“, nenavýklému autorovu nevyhnutelně složitějšímu výkladu (obsahu) i podání (formě).

Komentována je zvýšená úloha interakcí u zmíněných typů strukturací a právě složitost interakce spolu se složitostí a víceúrovňovou strukturací celé společnosti je považována za hlavní bariéru rozvoje společenskovědního poznání. Zmíněn je trvalý „nezájem“ o vnější – environmentální – organizaci společnosti. Široce je dále komentována funkce na jedné straně

mechanismu konkurenčního typu (např. tržní mechanismus), na straně druhé „druhořadého, resp. zprostředkovaného“ kooperačního mechanismu (např. společenská, ale i geografická dělba práce). Působení obou dominantně konkurenčních sil vede ke společenským a územním rozdílům, jejichž charakter je dále rozváděn. Na pozadí obecně pojímaných koncentračních procesů (jak ve smyslu územním, tak „funkčním“) jsou diskutovány i pro současný vývoj transformace v Česku velmi aktuální a důležitě otázky regulačních mechanismů a redistribučních opatření cílených ke zmírnění rozdílů (mimo jiné v souvislosti se střetem potřeb „sociální stability“ a „ekonomické výkonnosti“). V následující kapitole je charakterizována a dále šířeji komentována rozdílnost řádovostní/měřítkové diferenciace v úrovni územní nerovnoměrnosti (koncentraci) přírodních a společenských jevů. Závěrečná kapitola je úspěšným pokusem o utřídění „postupně stanovených charakteristik hierarchických organizací společenských a environmentálních systémů“. I zde dominuje „principiální úloha poznání forem hierarchií v realitě pro vytváření syntetického obrazu reality“.

Recenzovaná studie rozhodně nezklame očekávání. Je dalším kamínkem do mozaiky autorova v mnohém osobitého a jedinečného teoretického konceptu, který systematicky rozvíjí a kultivuje. Velice cenné je, že autor není „teoretický teoretik“, nýbrž jeho „přírodovědné myšlení a přístupy“ jej neustále tlačí k empirické podpoře svých argumentů. Ač studie v mnohém využívá již dříve publikovaných poznatků, přináší také některá nová systematizující fakta nebo „vývojové doplňky“. Důležité je to, že autor na rozdíl od svých některých jiných, obecněji pojatých prací rovněž v této studii realitu v poloze současného společenskoekonomického stavu a dění hodnotí,

doporučuje vhodná řešení a činí některé výhledy do budoucna. Zřejmý je tak posun i do polohy reflexe „praxe“, např. diskuse tolik důležitých regulačních opatření, která např. v některých dřívějších stěžejních autorových pracích chyběla.

Studie je psána velice erudovaně. Autor opětně dokazuje, že bez problémů zvládá „průnikovost vědních disciplín“ (mimo jiné též bohatý a pestrý přehled literatury). Je velmi problematické v určitém směru kritizovat autorův jazyk, neboť těsnější korelace obtížnosti tématu a vyjadřovacích forem je v tomto případě patrně nevyhnutelná. Přesto se odvážím tvrdit, že některé pasáže jsou podány skutečně enormně těžce a vyžadují výjimečné soustředění čtenáře. Některé věty jsou stavěny složitě a i terminologie nemá asi všude svoji důslednou logiku nebo „čistotu“: viz např. užití výrazů societárních a societálních (na s. 100), výraz „respecializační“ (s. 74) apod. Text doplňují většinou velmi vhodně konstruovaná a přehledná schémata.

Ač by se dalo diskutovat o některých metodických přístupech nebo formulovaných závěrech, jde o naprosto parciální problémy. Hamplova koherentní skladba poznatků je svým způsobem fascinujícím obrazem a dovoluji si tvrdit, že kdyby autor psal „mateřsky“ jedním ze světových jazyků, jistě by zaujal na pomyslném žebříčku vědeckých kvalit – (jako dnes u nás) i jedny z nejvyšších příček na oné „vyšší úrovni regionální hierarchické diferenciace“. Hamplova dnes v podstatě nelze srozumitelně přeložit, zatím to nikdo nedokázal, bohužel ani samotný autor. Co však lze pro znalého češtiny a dychtivého poznání – je Hamplova čistá a poté přemýšlet, případně diskutovat. Neváhejte, není to lehké čtení, ale rozhodně stojí to za to.

Dušan Drbohlav

Sociální studia č. 1, Masarykova univerzita v Brně, Filozofická fakulta, Studia Minora Facultatis Philosophicae Universitatis Brunensis, G38, 1996

Podle editoriału byla sociálněvědní řada G Sborníku filozofické fakulty Masarykovy uni-

versity v Brně ukončena roku 1995. Na její tradici navazuje časopis *Sociální studia*, který „se chce cílevědomě ucházet o své místo na trhu českých sociologických periodik“ a „otevívá se autorům celé české sociologické obce a zve je ke spolupráci“. Novinkou nesporně přínosnou je multidisciplinární (sic!) základna